



Proza lui Eminescu este filosofică, fantastică și cu elemente evidente de teorii științifice care s-au dezvoltat mult după dispariția fizică a Poetului. Nuvela **„Sărmănul Dionis”** a fost citită la „Junimea” și nu-i greu de imaginat starea de ușoară nedumerire în care trebuie să fi intrat auditorii la sfârșitul uneia dintre cele mai strălucite creații în proză.

E dificil de vorbit despre nuvela „Sărmănul Dionis”... E greu pentru că fiecare cititor ia partea sa din elementele fantastice ale nuvelei. E greu pentru că nu poți explica ceva ce altcineva poate înțelege altfel. Nuvela începe cu elemente de filosofie:

„Să ne-nchipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte, și toate celea din ea scăzute în analogie, locuitorii acestei lumi, presupunându-i dotați cu organele noastre, ar pricepe toate celea absolut în felul și în proporțiunile în care le pricepem noi. Să ne-o închipuim, caeteris paribus, înmiit de mare — același lucru. Cu proporțiuni neschimbate — o lume înmiit de mare — același lucru.”

Eminescu dezvoltă mai departe ideea raportului dintre om și timp:

„...În eternitatea fără margini nu este orice bucată de timp, oricât de mare sau oricât de mică, numai o clipă suspendată? Și iată cum. Presupunând lumea redusă la un bob de rouă și raporturile de timp, la o picătură de vreme, secolii din istoria acestei lumi microscopice ar fi clipite, și în aceste clipite oamenii ar lucra tot atâta și ar cugeta tot atâta ca în evii noștri — evii lor pentru ei ar fi tot atât de lungi ca pentru noi ai noștri.”

Să fie oare realitatea o reflectare subiectivă a fiecărui individ în parte?

„...În faptă lumea-i visul sufletului nostru. Nu există nici timp, nici spațiu — ele sunt numai în sufletul nostru. Trecut și viitor e în sufletul meu, ca pădurea într-un sâmbure de ghindă, și infinitul asemenea, ca reflectarea cerului înstelat într-un strop de rouă.”

Autorul nuvelei ne spune cui aparțin asemenea idei:

„Cu drept cuvânt cititorul va fi clătit din cap și va fi întrebat — prin mintea cărui muritor treceau aceste idei? Existența ideală a acestor reflecțiuni avea de izvor de emanațiune un cap cu plete de o sălbătăcită neregularitate, înfundat într-o căciulă de miel.”

*„Capul cu plete” se gândea la
„lucruri mistice, subtilități metafizice”,
care
„îi atrăgeau cugetarea ca un magnet”.*

În nota obișnuită a operei eminesciene, geniul este neînțeleș și trist:

„Adesea își închipuise el însuși cât de triști, cât de lungi, cât de monotoni vor trece anii vieții lui — o frunză pe apă. Lipsit de iubire — căci n-avea pe nimeni în lume, iubitor de singurătate, în neputință sufletească de a-și crea o soartă mai fericită[...].”

Dionis e sărac, melancolic, rămas fără părinți și ...călugărul Dan:

„Ciudat! Călugărul Dan se visase mirean cu numele Dionis... pare că se făcuse în alte vremi, între alți oameni! Ciudat!”

Folosind metempsihoza, Dionis călătorește în timp și spațiu: în alt secol este călugărul Dan, trăind în timpurile domnitorului Alexandru cel Bun. Experimentările mistice îl fac pe Dan să se poată separa de umbra sa și să concluzioneze că sufletul său ar fi existat cândva în Zoroastru (sau Zarathustra, conducătorul spiritual al vechilor popoare iraniene). Neverosimila călătorie se face cu ajutorul lui Ruben

„Maistrul Ruben era un bătrân de o antică frumusețe. O frunte naltă, pleșuvă, încrețită de gândiri, ochii suri, bolțiți adânc în capul cel înțelept, și barba lungă, care curgea de sub adâncii umeri ai obrazului până pe pieptul întotdeauna cam plecat, îi da arătarea unui înțelept din vechime.”

E extraordinar modul cum Eminescu ne sugerează frământările filosofice ale înțeleptului:

„Arătarea lui era liniștită — dar nu blândă; numai în împrejurul gurii musculoase se vedea o dulceață amărâtă de îndoieli.”

Nu mi-am propus să intru în toate amănuntele nuvelei. Spuneam că fiecare cititor ia (sau poate lua) partea sa din elementele fantastice ale nuvelei. Când am citit următorul pasaj:

„Câți oameni sunt într-un singur om? Tot atâția câte stele sunt cuprinse într-o picătură de rouă sub cerul cel limpede al nopții. Și dac-ai mări acea picătură, să te poți uita în adâncul ei, ai revedea toate miile de stele ale cerului, fiecare — o lume, fiecare cu țări și popoare, fiecare cu istoria evilor ei scrisă pe ea — un univers într-o picătură trecătoare.”

...mi s-a părut a fi un text care lămurește esența teoriei fractalilor. Un fractal este

„o figură geometrică fragmentată sau frântă care poate fi divizată în părți, astfel încât fiecare dintre acestea să fie (cel puțin aproximativ) o copie miniaturală a întregului”;

(wikipedia.org)

Aceeași sursă pe care am folosit-o mai înainte mai vine cu o lămurire:

„Termenul a fost introdus de Benoît Mandelbrot în 1975 și este derivat din latinescul fractus, însemnând „spart” sau „fracturat”;

Mihai Eminescu face niște precizări care-l ajută pe cititor să-i înțeleagă nuvela care a fost citită pentru prima dată în 1872, adică aproximativ cu 100 de ani mai înainte de apariția termenului „fractal”.

„Două vorbe concludive. Cine este omul adevărat al acestor întâmplări, Dan ori Dionis? Mulți din lectorii noștri vor fi căutat cheia întâmplărilor lui în lucrurile ce-l încunjurau; ei vor fi găsit elementele constitutive a vieții lui sufletești în realitate: Ruben e Riven; umbra din perete, care joacă un rol atât de mare, e portretul cu ochii albaștri; cu disparițiunea acestuia dispăre ceea ce

veți fi îndemnați a numi o idee fixă; în fine, cu firul cauzalității în mână, mulți vor gândi a fi ghicit sensul întâmplărilor lui, reducându-le la simple vise a unei imaginații bolnave.”

Și a doua concluzie a Autorului, după care ne putem retrage la meditație fiecare în lumea lui...

„ Fost-au vis sau nu, asta-i întrebarea. Nu cumva îndărățul culiselor vieții e un regizor a cărei existență n-o putem explica? Nu cumva suntem asemenea acelor figuranți care, voind a reprezenta o armată mare, trec pe scenă, încunjură fondalul și reapar iarăși? Nu este oare omenirea istoriei asemenea unei astfel de armate ce dispare într-o companie veche spre a reapărea în una nouă, armată mare pentru individul constituit în spectator, dar același număr mărginit pentru regizor. Nu sunt aceiași actori, deși piesele sunt altele? E drept că după fondal nu suntem în stare a vedea. —Și nu s-ar putea ca cineva, trăind, să aibă momente de-o luciditate retrospectivă care să ni se pară ca reminiscențele unui om ce de mult nu mai este?”

Mie mi-ar plăcea să fiu unul dintre spectatorii despre care vorbește Eminescu, iar pe scenă să-l pot vedea, măcar pentru o clipă, pe

EL

!...